

คู่มือ ความรู้ด้านกฎหมาย

เรื่อง การกู้ยืมเงิน

บทนำ

การยืมเงินถือเป็นนิติกรรมสัญญาทางการเงิน เป็นสัญญาทางแพ่งอย่างหนึ่งที่อยู่ภายใต้หลักเจตนาและความประสงค์ของคู่สัญญากฎหมายและหลักเกณฑ์เกี่ยวกับ “การกู้ยืมเงิน” ที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบัน ค่อนข้างมีความซับซ้อน เช่น เรื่องความสมบูรณ์ของสัญญา การกำหนดอัตราดอกเบี้ย การผิดนัดชำระคืน เบี้ยปรับ จึงนับเป็นปัญหาสำคัญที่คู่สัญญาหรือผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้องมีความรู้ความเข้าใจอย่างท่องแท้และเพียงพอ

ฝ่ายกฎหมายเห็นความสำคัญในเรื่องดังกล่าวเนื่องจากธนาคารเป็นสถาบันทางการเงินที่ทำธุรกรรมเรื่องนี้โดยตรง พนักงานธนาคารที่เกี่ยวข้องจึงจำเป็นต้องมีความรู้และทักษะในเรื่องดังกล่าวพอสมควร จึงได้จัดทำสรุปความรู้ด้านกฎหมายเกี่ยวกับ “การกู้ยืมเงิน” เพื่อใช้เป็นคู่มือการปฏิบัติงานเบื้องต้นให้กับพนักงานและผู้สนใจได้ศึกษาต่อไป

ฝ่ายกฎหมาย

สารบัญ

บทที่ 1	ยืม	7
	1.1 ความหมายของสัญญายืม	7
	1.2 ลักษณะของสัญญายืม	8
บทที่ 2	ประเภทของสัญญายืม	10
	2.1 สัญญายืมใช้คงรูป	10
	2.2 สัญญายืมใช้สิ้นเปลือง	14
บทที่ 3	การกู้ยืมเงิน	18
	3.1 หลักเกณฑ์การกู้ยืมเงิน	19
	3.2 ดอกเบี้ย	21
	3.3 การชำระหนี้เงินกู้ยืม	22
บทที่ 4	อายุความการยืม	24
บทที่ 5	การกู้ยืมเงิน	27

ยืม

1

1.1 ความหมายของสัญญายืม

สัญญายืม คือ สัญญาที่คู่สัญญาสองฝ่ายตกลงว่า ฝ่ายหนึ่งจะส่งมอบทรัพย์สินให้แก่อีกฝ่ายหนึ่งเพื่อเอาไปใช้สอย แล้วฝ่ายที่ได้ทรัพย์สินไปใช้นั้นตกลงจะส่งมอบทรัพย์สินนั้นคืนให้เมื่อถึงกำหนด สัญญา ยืมเป็นเอกเทศสัญญาชนิดหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สิน การก่อสัญญาจำต้องอาศัยหลักสัญญาโดยทั่วไปมาใช้ กล่าวคือ ต้องมีคู่สัญญา และคู่สัญญาต้องมีความสามารถสมบูรณ์ตามกฎหมายในการทำนิติกรรม สัญญาต้องมีการแสดงเจตนา มีคำเสนอคำสนอง

กล่าวโดยทั่วไปสัญญาอัยมอาจมีค่าตอบแทนหรือไม่ก็ได้ ในกรณีการอัยมใช้คงรูปนั้นเป็นสัญญาไม่มีค่าตอบแทนแต่ในกรณีสัญญาอัยมใช้สิ้นเปลืองนั้นอาจมีค่าตอบแทนหรือไม่ก็ได้

1.2 ลักษณะของสัญญาอัยม มีสาระสำคัญอยู่ 3 ประการคือ

ก. เป็นสัญญาเกี่ยวกับทรัพย์สิน เรียกว่าเป็นสัญญาที่มีวัตถุของสัญญาเป็นทรัพย์สินตัวอย่างเช่น นาย ก ยืมรถไถนา นาย ข ไปใช้ไถนาเช่นนี้ เมื่อรถไถนาเป็นทรัพย์สินสัญญาระหว่าง นาย ก กับ นาย ข จึงเป็นสัญญาอัยม แต่ถ้า นาย ก ขอยืมลูกจ้าง นาย ข ให้ไปช่วยไถนา เช่นนี้มิใช่สัญญาอัยม เพราะคนมิใช่ทรัพย์สินอัยมกันไม่ได้

ข. เป็นสัญญาที่ต้องมีการส่งมอบทรัพย์สิน การส่งมอบเป็นเงื่อนไขสำคัญของสัญญาอัยมถ้าไม่มีการส่งมอบสัญญาก็ไม่เกิดขึ้น ถือเป็นเงื่อนไขสำคัญที่กฎหมายกำหนดไว้เพื่อตีความเจตนาของผู้สัญญาว่าประสงค์จะก่อสัญญาอัยมขึ้นหรือยังการส่งมอบ

ทรัพย์สินในสัญญาเกี่ยวกับทรัพย์สินนั้นต้องมีเสมอ
ถ้าไม่ส่งมอบสัญญาก็ยังไม่เกิดขึ้น

**ค. เป็นสัญญาที่มีการยินยอมให้ใช้สอย
ทรัพย์สิน** เนื่องจากสัญญายืมมีวัตถุประสงค์ คือ
การส่งมอบทรัพย์สินให้เอาไปใช้สอยได้ ดังนั้น การ
ยินยอมให้ใช้สอยทรัพย์สินจึงเป็นสาระสำคัญประการ
หนึ่งของสัญญายืม

2 ประเภทของสัญญาซื้อขาย

2.1. ประเภทของสัญญาซื้อขาย

สัญญาซื้อขายมี 2 ประเภทด้วยกันคือ ยืมใช้คงรูป และยืมใช้สิ้นเปลือง

2.1.1 สัญญาซื้อขายยืมใช้คงรูป

มาตรา 640 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บัญญัติว่า “อันว่ายืมใช้คงรูปนั้น คือ สัญญาซึ่งบุคคลคนหนึ่ง เรียกว่าผู้ให้ยืมให้บุคคลอีกคนหนึ่ง เรียกว่า ผู้ยืมใช้สอยทรัพย์สินสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ได้เปล่า และผู้ยืมตกลงว่าจะคืนทรัพย์สินนั้น เมื่อได้ใช้สอยเสร็จแล้ว”

1) สารระสำคัญประการหนึ่งของสัญญายืมใช้คงรูปก็คือ จะต้องเป็นการให้ยืมเปล่า ไม่มีบำเหน็จการยืมแต่อย่างใด ถ้ามีการให้บำเหน็จกันอาจเป็นสัญญาเช่า ตัวอย่างเช่น นาย ก ยืมหนังสือ นาย ข ถ้ามีการจ่ายเงินยืมที่เป็นสัญญาเช่าหนังสือ แต่ถ้าไม่มีการจ่ายเงิน ก็เป็นสัญญายืมใช้คงรูป

2) สารระสำคัญของสัญญายืมใช้คงรูปจึงประกอบด้วย

(1) คู่สัญญา คือ ผู้ยืมและผู้ให้ยืม
(2) ข้อตกลงให้ใช้สอยทรัพย์สิน
(3) การใช้สอยทรัพย์สินนั้นเป็นการใช้ได้เปล่า

(4) ข้อตกลงว่าจะคืนทรัพย์สินเมื่อใช้สอยเสร็จ

(5) มีการส่งมอบทรัพย์สินให้แก่กัน

(6) ไม่มีการโอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินให้แก่กัน

องค์ประกอบทั้ง 6 นี้เป็นสารระสำคัญของสัญญายืมใช้คงรูป ถ้าขาดข้อหนึ่งข้อใดก็จะไม่

ทำให้สัญญาเช่าใช้คงรูปนี้เกิดขึ้นได้ ตัวอย่างเช่น นาย ก ขอเช่ารถจักรยาน นาย ข ไปขี่เล่น โดยตกลงว่าจะคืนให้อีก 3 วันข้างหน้า นาย ข ตกลงตามนี้ เช่นนี้ เป็นการเช่าสัญญาเช่าใช้คงรูปขึ้นแล้ว เมื่อเกิดสัญญา จึงก่อให้เกิดสิทธิและหน้าที่ทางกฎหมายขึ้นมา

3) สิทธิของผู้เช่า เมื่อเกิดสัญญาเช่าใช้คงรูปขึ้นมาแล้ว ผู้เช่ามีสิทธิดังนี้คือ

(1) สิทธิใช้สอยทรัพย์สิน

(2) สิทธิครอบครองทรัพย์สินแทน

เจ้าของ กล่าวคือ เจ้าของทรัพย์สินก็เป็นผู้ให้เช่าเมื่อผู้ให้เช่าส่งมอบทรัพย์สินให้แก่ผู้เช่า ผู้เช่าจึงมีสิทธิครอบครองแทนเจ้าของ ใช้สิทธิในฐานะผู้ครอบครอง

ได้ เช่น ปกป้องคุ้มครองความปลอดภัยของทรัพย์สิน
ใช้สอย หรือติดตามทวงถามเอากับผู้เอาทรัพย์สิน
นั้นไป เป็นต้น

4) หน้าที่ของผู้ยืม ผู้ยืมมีหน้าที่ที่จะ
ต้องกระทำดังต่อไปนี้ คือ

ก. หน้าที่ที่จะต้องเสียค่าใช้จ่ายใน
การที่จะใช้ทรัพย์สิน

ข. หน้าที่ที่จะต้องใช้ทรัพย์สินตาม
ที่ตกลงไว้

ค. หน้าที่สงวนดูแลทรัพย์สิน

ง. หน้าที่ที่จะต้องส่งคืนทรัพย์สิน

5) สิทธิของผู้ให้ยืม เมื่อเกิดสัญญายืม
ใช้คงรูปขึ้นมาแล้ว ผู้ให้ยืมก็เกิดสิทธิต่อผู้ยืมดังนี้

ก. สิทธิเรียกทรัพย์สินคืน

ข. สิทธิบอกเลิกสัญญาและเรียก
ค่าทดแทน

6) หน้าที่ของผู้ให้ยืม คือ หน้าที่ที่จะ
ต้องส่งมอบทรัพย์สิน และหน้าที่ที่จะไม่ไปรบกวนการใช้
ทรัพย์สินที่ยืมของผู้ยืม

หลักเกณฑ์สำคัญของสัญญาอียืมใช้คง
รูปนั้นอยู่ที่การอนุญาตให้ใช้ทรัพย์สินได้แต่มิได้มีการโอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินนั้น ผู้ยืมอยู่ในฐานะ
ผู้ครอบครองแทนเจ้าของ การสงวนดูแลจึงเพียงใช้
ความระมัดระวังเยี่ยงวิญญูชนเท่านั้น นอกจากนี้
ความเสี่ยงภัยในตัวทรัพย์สินยังคงอยู่ที่ผู้ให้ยืมเสมอ
เพราะเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์อยู่ตลอดเวลา

2.2 สัญญาอียืมใช้สิ้นเปลือง

มาตรา 650 วรรคแรกบัญญัติว่า “อันว่า
ยืมใช้สิ้นเปลืองนั้น คือสัญญาซึ่งผู้ให้ยืมโอนกรรมสิทธิ์
ในทรัพย์สินชนิดใช้ไปสิ้นไปนั้นเป็นปริมาณมีกำหนด
ให้ไปแก่ผู้ยืม และผู้ยืมตกลงว่าจะคืนทรัพย์สินเป็น
ประเภท ชนิด และปริมาณเช่นเดียวกันให้แทน
ทรัพย์สินซึ่งให้ยืมนั้น”

1) สาระสำคัญของสัญญาอียืมใช้สิ้น
เปลือง มีดังนี้ คือ

(1) เป็นสัญญาที่อาจมีค่าตอบแทน
ได้

(2) เป็นสัญญาโอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน เนื่องจากทรัพย์สินที่จะยืมใช้สอยได้ นั้นเป็นทรัพย์สินประเภทสังหาริมทรัพย์ ผู้ให้ยืมจึงต้องเป็นเจ้าของทรัพย์สิน มิฉะนั้นก็ไม่อาจโอนกรรมสิทธิ์ ได้ผู้ยืมย่อมได้กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่ยืม และต้องรับภาระความเสี่ยงภัยในทรัพย์สินเองทั้งสิ้น

(3) ผู้ยืมย่อมได้กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่ยืม และต้องรับภาระความเสี่ยงภัยในทรัพย์สินเองทั้งสิ้น

(4) เป็นสัญญาที่มีการส่งมอบทรัพย์สิน

2) สิทธิของผู้ยืม ผู้ยืมย่อมมีสิทธิเหมือนเจ้าของกรรมสิทธิ์โดยสมบูรณ์ คือ

ก. ใช้สอยทรัพย์สิน

ข. จำหน่ายจ่ายโอน

ค. ได้ดอกผล

ง. ติดตามเอาคืนจากผู้อื่นหรือขัดขวางมิให้ผู้อื่นสอดเข้าเกี่ยวข้อง

3) หน้าที่ของผู้ยืม ผู้ยืมมีหน้าที่ต้องเสียค่าฤชาธรรมเนียมในการทำสัญญาค่าส่งมอบและคืนทรัพย์สินที่ยืม โดยจะต้องส่งคืนทรัพย์สินที่ยืมไปนั้นให้แก่ผู้ยืมในประเภท ชนิด และปริมาณเช่นเดียวกับที่ยืมไปด้วย การคืนให้ นั้น ผู้ยืมต้องคืนให้ผู้ให้ยืม ดังนี้

ก. กรณีกำหนดเวลากันไว้ ก็ต้องคืนเมื่อถึงเวลาที่กำหนด

ข. กรณีมิได้กำหนดเวลากันไว้ เช่นนี้ผู้ให้ยืมจะเรียกคืนได้ทันที แต่จะต้องบอกกล่าวล่วงหน้าภายในเวลาอันควร ซึ่งกำหนดไว้ในคำบอกกล่าวนั้นก็ไ้

4) สิทธิของผู้ให้ยืม เมื่อผู้ยืมได้รับกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่ให้ยืมนั้น ผู้ยืมมีภาระจำต้องส่งคืนใช้ให้แก่ผู้ให้ยืม ดังนั้น ผู้ให้ยืมจึงมีสิทธิในการเรียกให้ส่งคืนตามกำหนดที่ตกลงหรือถ้ามิได้ตกลงเวลาส่งคืนไว้ก็เมื่อผู้ให้ยืมได้บอกกล่าวแล้ว นอกจากนั้นผู้ให้ยืมก็มีสิทธิในดอกเบี้ยหรือค่าตอบแทนตามที่ตกลงกันได้

5) หน้าที่ของผู้ให้ยืม ผู้ให้ยืมมีหน้าที่
ต่อผู้ยืม ดังนี้

ก. หน้าที่ส่งมอบทรัพย์สินโดย
เจตนาโอนกรรมสิทธิ์ การส่งมอบเป็นเงื่อนไขของ
สัญญาหากไม่มีการส่งมอบสัญญาก็ไม่เกิดขึ้น การส่ง
มอบอาจทำโดยปริยายก็ได้ นอกจากนั้นการส่งมอบ
ต้องเป็นการส่งมอบโดยเจตนาจะให้กรรมสิทธิ์โอนไป
ยังผู้อื่น ทั้งนี้เพราะการโอนกรรมสิทธิ์เป็นสาระสำคัญของ
ของสัญญายืมใช้สลับสิ่ง

ข. หน้าที่รับผิดชอบในเหตุรอนสิทธิ
หรือชำรุดบกพร่อง ถ้ามีข้อตกลงกันให้มีดอกเบี้ย
หรือค่าตอบแทน ถือว่าเป็นสัญญาที่มีค่าตอบแทน
ดังนั้น ผู้ให้ยืมต้องรับผิดชอบในเหตุชำรุดบกพร่องหรือ
การโอนสิทธิต่อผู้ยืม เช่น ยืมน้ำมันไปเติมรถโดยมีค่า
ตอบแทน แต่ปรากฏว่าน้ำมันมีน้ำผสมอยู่ด้วย เช่นนี้
ผู้ให้ยืมต้องรับผิดชอบต่อผู้ยืมในความเสียหายที่เกิดขึ้น

3 การกู้ยืมเงิน

การกู้ยืมเงินเป็นชนิดหนึ่งของการยืมใช้สິงเปลือง ดังนั้นสาระสำคัญของสัญญายืมใช้สິงเปลืองจึงต้องนำมาใช้แก่กรณียืมเงินด้วยเช่นกัน มีข้อสังเกตเกี่ยวกับการส่งมอบการกู้ยืมเงินเนื่องจากเงินตราเป็นทรัพย์สินที่มีความคล่องตัวสูงเปลี่ยนมือได้ง่าย และธรรมเนียมทางธุรกิจการเงินก็มีอยู่มาก ดังนั้นการส่งมอบในกรณีเงินตราจึงมีความกว้าง เช่น การนำเงินเข้าบัญชีของผู้ยืม

การจ่ายเป็นเช็คหรือตัวเงินชนิดอื่น เหล่านี้ล้วนอยู่ในความหมายการส่งมอบทั้งสิ้น

3.1 หลักเกณฑ์การกู้ยืมเงิน แยกได้ดังนี้คือ

ก. **ต้องมีหลักฐานเป็นหนังสือ** ตามมาตรา 653 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บัญญัติว่า “การกู้ยืมเงินกว่าสองพันบาทขึ้นไปนั้น ถ้ามิได้มีหลักฐานแห่งการกู้ยืมเป็นหนังสืออย่างใดอย่างหนึ่ง ลงลายมือชื่อผู้ยืมเป็นสำคัญ ท่านว่าจะฟ้องร้องให้บังคับคดีหาได้ไม่” หลักฐานเช่นว่านี้จะป็นอะไรก็ได้ ขอเพียงต้องมีลายมือชื่อของผู้ที่จะต้องผิดชอบเป็นใช้ได้ เช่น จดหมาย ใบเสร็จรับเงิน เป็นต้น

ตัวอย่างเช่น นาย ก ยืมเงินนาย ข ไป 3,000 บาท โดยมีได้มีหลักฐานไว้ต่อมานาย ก เขียนจดหมายไปหาเพื่อนนาย ข ว่าตนยืมเงินนาย ข 3,000 บาท ในจดหมาย ได้ลงลายมือชื่อนาย ก ไว้ เช่นนี้ก็ป็นหลักฐานให้ฟ้องร้องได้ เพราะการไม่มีหลักฐานนั้นหาใช่จะทำให้การยืมเป็นโมฆะเพียงแต่ฟ้องร้องกันฐานกู้ยืมไม่ได้ การมีหลักฐานเป็นหนังสือกรณีที่ยืมเงินนั้น กฎหมายบังคับเฉพาะเมื่อมีการยืมกันเกินกว่า 2,000 บาท ขึ้นไปเท่านั้น ดังนั้นถ้ายืมเงินกันน้อยกว่า

2,000 บาท ก็ไม่อยู่ในบังคับในเรื่องหลักฐานฟ้องร้อง และหลักฐานเช่นว่านี้มีจำเป็นที่จะต้องทำในขณะที่ทำ สัญญาจะทำการในภายหลังก็ใช้ได้ อนึ่งการลงลายมือชื่อหรือภาษาที่ใช้ในหลักฐานคงเป็นภาษาอื่นที่มีใช้ ภาษาไทยก็ได้เช่นกัน

ข. มีการคิดดอกเบี้ยหรือค่าตอบแทนได้ สัญญา ยืมใช้สินเปลืองนั้นเป็นสัญญาที่อาจมีค่าตอบแทนได้ ดังนั้น การยืมเงินจึงคิดค่าตอบแทนได้ คำว่าค่าตอบแทนมีความหมายกว้างกว่าดอกเบี้ย เพราะดอกเบี้ยนั้นใช้เฉพาะกรณีที่เป็นกรยืมเงิน เท่านั้น เช่น นาย ก ยืมเงิน นาย ข 3,000 บาท คิดดอกเบี้ยร้อยละ 15 ต่อปี ดังนั้นเมื่อครบ 1 ปี ก็ต้องคืนเงินให้ 3,450 บาท แต่ถ้ายืมเงิน 3,000 บาท โดยตกลงกันว่าเวลาใช้หนี้ต้องนำถ่านมามอบให้ด้วย 6 กระสอบ นอกเหนือจากเงิน 3,000 บาท เช่นนี้เรียกว่ามีค่าตอบแทน แต่ไม่อยู่ในลักษณะดอกเบี้ยเงินกู้ เพราะมิได้คิดเป็นอัตราส่วนจากต้นเงินยืม

3.2 ดอกเบี้ย เนื่องจากการกู้ยืมเงินนั้นมีเรื่อง ดอกเบี้ยเข้ามาเกี่ยวข้อง ดังนั้นจึงควรทำความเข้าใจ ในเรื่องสำคัญ ๆ ดังนี้

ก. อัตราดอกเบี้ย การเรียกดอกเบี้ยเงินยืม นั้นต้องอยู่ภายใต้กฎหมายที่ควบคุมในเรื่องอัตรา ดอกเบี้ยด้วย เช่น พระราชบัญญัติเงินให้กู้ของสถาบัน การเงิน พ.ศ. 2523 เป็นต้น หากมีการเรียกดอกเบี้ย เกินกว่าที่กฎหมายกำหนดข้อตกลงเรื่องดอกเบี้ย นั้นย่อมตกเป็นโมฆะ นอกจากนี้ การคิดดอกเบี้ย ในดอกเบี้ยที่ค้างชำระหรือที่เรียกว่าดอกเบี้ยทบต้น นั้นก็ต้องห้ามเช่นกัน เว้นแต่ว่าจะค้างชำระดอกเบี้ย เป็นเวลาเกินกว่า 1 ปี จึงจะทำให้ทบต้นได้ แต่ต้องมีข้อตกลงเช่นว่านี้โดยชัดเจนคือทำเป็นหนังสือไว้ หากไม่เป็นหนังสือไว้แม้ตกลงกันไว้ก็ใช้บังคับกันไม่ ได้เพราะเป็นโมฆะ อย่างไรก็ตามหากมีธรรมเนียม การค้าที่ทำกันอยู่ปกติหรือการคิดดอกเบี้ยทบต้นใน กรณีบัญชีเดินสะพัดนั้น ผู้ให้ยืมสามารถกระทำได้ ซึ่งต้องถือว่าเป็นข้อยกเว้นจากหลักทั่วไปที่ว่า จะคิด ดอกเบี้ยทบต้นไม่ได้

ข. การชำระดอกเบี้ย การชำระดอกเบี้ยนั้น ต้องแล้วแต่คู่สัญญาตกลงกันว่าจะให้ดอกเบี้ยกันอย่างไร หากมิได้กำหนดกันไว้ก็ต้องชำระให้เมื่อหนี้เงินกู้ยืมถึงกำหนดชำระ เช่น ตกลงว่ากู้เงิน 10,000 บาท กำหนดชำระ 6 เดือน อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 10 ต่อปี เมื่อครบกำหนด 6 เดือน ก็ต้องชำระให้ผู้ให้ยืมพร้อมกัน อย่างไรก็ตามการหักดอกเบี้ยหรือเรียกดอกเบี้ยไว้ก่อนล่วงหน้าก็ย่อมจะกระทำได้เช่นกัน เช่น จากตัวอย่างข้างต้นนี้ผู้ให้ยืมจะเรียกเงินจากผู้ยืมไว้ก่อน 500 บาท ก็ได้

3.3 การชำระหนี้เงินกู้ยืม มีสาระสำคัญดังนี้คือ

ก. ต้องมีหลักฐานการชำระหนี้ กล่าวคือ จะกล่าวอ้างการชำระหนี้ให้ก็ต่อเมื่อมีหลักฐานลงลายมือชื่อผู้ให้ยืมมาแสดงหรือมีการคืนเอกสารการกู้หรือทางเพิกถอนเอกสารนั้นแล้วจึงจะสามารถกล่าวอ้างการชำระหนี้แล้วได้ (มาตรา 653 วรรคสอง)

ข. การรับชำระหนี้ด้วยทรัพย์สินสิ่งอื่น หากผู้ให้กู้ยอมรับการชำระหนี้เงินกู้ด้วยทรัพย์สินอย่างอื่น การชำระหนี้ถือว่าสมบูรณ์เพียงเท่าราคาทรัพย์สินที่นำมาชำระหนี้เท่านั้น โดยคิดราคาในเวลาและสถานที่ที่ส่งมอบกัน หากมีราคาเกินหนี้ก็ต้องคืนให้แก่ผู้ยืม โดยนัยเดียวกันหากผู้ยืมยอมรับการส่งมอบเงินที่ยืมจากผู้ให้เป็นทรัพย์สินอย่างอื่น ก็ถือว่าการส่งมอบสมบูรณ์เพียงราคาทรัพย์สิน ณ สถานที่และเวลาส่งมอบ หลักเกณฑ์ดังกล่าวนี้เป็นบทบัญญัติเด็ดขาดที่คู่สัญญาอาจตกลงเปลี่ยนแปลงได้ หากตกลงไว้แตกต่างจากนี้ย่อมเป็นโมฆะ อย่างไรก็ตามหาก ผู้ให้กู้หรือผู้กู้ไม่ยอมรับการชำระโดยทรัพย์สินส่งคืนก็ย่อมจะทำได้ และบทมาตรานี้ก็มีต้องใช้บังคับ (มาตรา 656)

อนึ่ง การชำระหนี้ด้วยเช็คคนั้น ถือเป็นการชำระหนี้ด้วยทรัพย์สินอย่างอื่นตามมาตรา 656 วรรคสอง (ฎีกาที่ 767/2505) ดังนั้น ผลก็คือผู้ให้ยืมจะไม่นิยยอมรับเช็คจากผู้กู้ยืมก็ได้หากยอมรับผลก็เป็นไปตามบทบัญญัติ มาตรา 321 วรรคสาม คือ จะสมบูรณ์เมื่อขึ้นเงินได้แล้ว

4

อายุความ การยืม

อายุความ เนื่องจากมิได้มีบทบัญญัติพิเศษใด ๆ ไว้เฉพาะจึงต้องใช้อายุความฟ้องร้องตามมาตรา 193/30 คือ 10 ปี ซึ่งเป็นอายุความที่ใช้ในการฟ้องร้องเกี่ยวกับการยืมใช้สิ้นเปลืองทุกประเภท

การระงับสิ้นไปของสัญญาืม

4.1 สัญญาืมใช้คงรูป จะระงับสิ้นไปโดยกรณีดังต่อไปนี้ คือ

ก. เมื่อส่งคืนทรัพย์สินที่ยืมไป เช่น ก ยืมรถ ข เมื่อ ก นำรถมาคืน ข สัญญาก็ระงับ

ข. เมื่อทรัพย์สินที่ยืมไปสูญหาย เนื่องจากสัญญายืมเป็นสัญญาที่มีวัตถุประสงค์เป็นทรัพย์สิน ดังนั้น เมื่อวัตถุประสงค์ของสัญญาสูญสิ้นไป สัญญาก็ระงับลงโดยทันที

ค. เมื่อครบกำหนดเวลาที่ระบุไว้ กรณีที่ระบุเวลาส่งคืนไว้เมื่อถึงเวลานั้นสัญญาก็ระงับลง ผู้ยืมมีหน้าที่ต้องส่งคืนทันที

ง. เมื่อผู้ให้ยืมบอกเลิกสัญญา การบอกเลิกสัญญานั้นผู้ให้ยืมกระทำได้ตามหลักเกณฑ์ของมาตรา 645 กล่าวคือ เมื่อผู้ยืมใช้ทรัพย์สินไม่ถูกต้องหรือไม่ดูแลทรัพย์สินให้ดีหรือแม้แต่ไม่มีเหตุใด ๆ ก็ตามจากสัญญามีได้ระบุเวลาไว้ผู้ให้ยืมจะบอกเลิกสัญญาเมื่อใดก็ได้

จ. เมื่อผู้ยืมถึงแก่กรรม กรณีนี้หากเป็นกรณีผู้ให้ยืมถึงแก่กรรมสัญญายืมไม่ระงับ เพราะถือว่าสัญญายืมใช้คงรูปมีขึ้นเพื่อประโยชน์ของผู้ยืมเท่านั้น ดังนั้นหากผู้ยืมตายลงสัญญาจึงระงับไปแต่ความตายของผู้ให้ยืมไม่ทำให้สัญญาระงับ เช่น ตกลงยืมกันตลอดอายุของผู้ยืมเช่นนี้หากผู้ให้ยืมตายลง

ทายาทผู้ให้ยืมยังคงต้องผูกพันกับข้อตกลงนี้ต่อไป จนกว่าผู้ยืมจะตายลง

4.2 สัญญายืมใช้สิ่งเปลี่ยน การระงับสิ้นไปของสัญญายืมใช้สิ่งเปลี่ยนเป็นไปตามหลักเกณฑ์เดียวกันกับสัญญายืมใช้คงรูปในบางกรณี เช่น เมื่อสัญญาถึงกำหนด เมื่อส่งมอบทรัพย์สินที่ยืมคืน แต่ในกรณีที่มีการบอกเลิกสัญญากันนั้นจะต้องใช้หลักเกณฑ์ทั่วไปในเรื่องสัญญามาใช้บังคับ นอกจากนั้น ความตายของผู้ให้ยืมหรือผู้ยืมก็ดี ไม่มีผลทำให้สัญญา ยืมใช้สิ่งเปลี่ยนระงับลง กฎหมายมิได้บัญญัติให้นำ บทมาตราในเรื่องยืมใช้คงรูปมาใช้บังคับแก่กรณีการ ยืมใช้สิ่งเปลี่ยนได้ ดังนั้น การระงับของสัญญายืมใช้ สิ่งเปลี่ยนจึงต้องใช้หลักทั่วไปในเรื่องสัญญาใช้บังคับ

ฎีกาสำคัญ เกี่ยวกับ การกู้ยืมเงิน 5

คำพิพากษาศาลฎีกาที่สำคัญเกี่ยวกับกู้ยืมเงิน (มาตรา 653-656)

หลักฐานการกู้ยืมเงินและการใช้เงิน (มาตรา 653)

ฎีกาที่ 2982/2535 หนังสือรับสภาพหนี้ของฝ่ายผู้กู้ ถือว่าเป็นหลักฐานแห่งการกู้ยืมเงินแม้ว่าจะไม่ได้เขียนโยงไปถึงเรื่องกู้ยืมเงินก็ตาม เมื่อโจทก์มีหนังสือรับสภาพหนี้มีใจความว่าจำเลยเป็นหนี้โจทก์จำนวน 19,000 บาท จำเลยรับจะชดใช้ให้แก่โจทก์

กับมีลายมือชื่อจำเลยในฐานะลูกหนี้ ถือว่าเป็นหลักฐานแห่งการกู้ยืมแล้ว

ฎีกาที่ 807/2529 เอกสารที่โจทก์อ้างมีข้อความว่า “โปรดมอบเงินจำนวน 15,000 บาท ให้นายนเรศผู้ถือบัตรนี้ด้วยครับ” อีกฉบับหนึ่งเขียนว่า “ได้รับเงินจากพี่เล็ก 15,000 บาท แล้ว” เอกสารทั้งสองฉบับไม่ใช่หลักฐานการกู้ยืมเงิน

กรณีที่ถูกลงลายพิมพ์นิ้วมือแทนการลงลายมือชื่อ

ฎีกาที่ 7156/2541 ตาม ป.พ.พ. มาตรา 9 วรรคสอง บัญญัติว่า พยานที่จะรับรองลายพิมพ์นิ้วมือต้องมี 2 คน ปราบกฏตามสัญญากู้ยืมเงินมี ผ เป็นพยานรับรองลายพิมพ์นิ้วมือของจำเลยเพียงคนเดียว ส่วนโจทก์ลงลายมือชื่อแต่ในช่องผู้ให้กู้เท่านั้นไม่ได้ลงลายมือชื่อในช่องพยานรับรองลายพิมพ์นิ้วมือ แม้โจทก์จะเป็นผู้เขียนข้อความตามสัญญากู้ยืมเงินโดยเฉพาะจะได้เขียนข้อความว่า “รอยพิมพ์นิ้วมือ ” ไว้ก็ตาม แต่โจทก์มิได้ลงชื่อเป็นพยานรับรองลายพิมพ์

นิ้วมือของจำเลยด้วย ดังนี้ถ้าไม่ได้ว่าโจทก์ลงชื่อเป็น พยานรับรองลายพิมพ์นิ้วมือของจำเลย พยานรับรอง ลายพิมพ์นิ้วมือของจำเลยจึงมีไม่ถึง 2 คน สัญญา กู้ยืมเงินย่อมจะถือเสมือนกับจำเลยลงลายมือชื่อยังไม่ ได้ โจทก์จึงฟ้องร้องบังคับคดีแก่จำเลยไม่ได้ ต้องห้าม ตาม ป.พ.พ. มาตรา 653

กรณีที่มีการแก้ไขจำนวนเงินในสัญญากู้ยืม

บางครั้งโจทก์ซึ่งเป็นฝ่ายเจ้าหนี้ได้แก้ไข จำนวนเงินในสัญญากู้ยืมก่อนแล้วจึงนำมาฟ้อง ปัญหาว่าจำเลยซึ่งเป็นฝ่ายผู้กู้จะต้องรับผิดชอบหรือไม่ เพียงใด แยกเป็น 5 กรณี

1. **แก้ไขจำนวนเงินในขณะที่เขียนสัญญา กู้** กรณีนี้อาจจะเกิดขึ้นเพราะเขียนผิด เช่น กู้เพียง 5,000 บาท แต่เขียนผิดเป็น 6,000 บาท จึงแก้ไข ให้เป็น 5,000 บาท ตามที่กู้จริง ก่อนที่ผู้กู้จะลงชื่อ ในสัญญา กู้ ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า ในกรณีที่มีการ แก้ไขตัวเลขจำนวนเงินในขณะที่เขียนสัญญา กู้ แม้ ผู้กู้จะไม่ได้ลงลายมือชื่อกำกับก็ใช้ได้ เพราะถือว่า

เป็นเจตนากู้ยืมกันครั้งเดียวตามจำนวนที่แก้ไขแล้ว
ลงชื่อไว้ทำสัญญาแห่งเดียวก็พอ(คำพิพากษาฎีกา
ที่ 1154/2511)

**2. แก้ไขจำนวนเงินในสัญญากู้เดิมเมื่อมี
การกู้ยืมครั้งใหม่** หลังจากทำสัญญากู้จนเสร็จสม
บูรณ์แล้วต่อมาผู้กู้ขอกู้เพิ่มเติม คู่กรณีไม่ทำสัญญา
ใหม่ แต่ใช้วิธีเปลี่ยนจำนวนเงินกู้ในสัญญาฉบับเก่า
โดยผู้กู้ไม่ได้ลงชื่อกำกับ ศาลฎีกาวินิจฉัยว่าถือว่าการ
กู้ครั้งใหม่ไม่มีหลักฐานเป็นหนังสือ ผู้กู้รับผิดชอบแต่
การกู้ครั้งแรกเท่านั้น (คำพิพากษาฎีกาที่ 326/2507)

**3. แก้ไขจำนวนเงินในสัญญากู้ให้สูงขึ้นโดย
ผู้กู้ไม่ยินยอม** เช่น กู้ยืมเงินเพียง 5,000 บาท ผู้ให้
กู้เดิม 0 อีก 1 ตัวเป็น 50,000 บาท แล้วนำสัญญานี้
นั้นมาฟ้องศาลฎีกาวินิจฉัยว่าเอกสารดังกล่าวเป็น
เอกสารปลอม จำเลยไม่ต้องรับผิดชอบตามสัญญากู้ปลอม
แต่ให้จำเลยผู้กู้รับผิดชอบใช้เงิน 5,000 บาท ตามที่กู้จริง
เพราะก่อนฟ้องการกู้เงิน 5,000 บาท มีหลักฐานแห่ง
การกู้ยืมเป็นหนังสือ (คำพิพากษาฎีกาที่ 1860/2523,
3028/2527)

ฎีกาที่ 407/2552 สัญญากู้ยืมที่จำเลยลงลายมือชื่อผู้ให้กู้ยืมเงินโจทก์ 30,000 บาท เป็นหลักฐานการกู้ยืมเป็นหนังสือ ซึ่งจำเลยต้องรับผิด แม้ภายหลังโจทก์แก้ไขจำนวนเงินในสัญญากู้ให้สูงขึ้นเป็น 60,000 บาท ก็ไม่ทำให้หลักฐานการกู้เงินที่ทำไว้แต่เดิมและมีผลสมบูรณ์ต้องเสียไป จำเลยต้องรับผิดเท่าที่กู้ไปจริง

4. สัญญากู้ไม่ได้กรอกจำนวนเงินไว้

- ผู้ให้กู้กรอกจำนวนเงินสูงกว่าที่กู้จริง บางครั้งผู้กู้ยอมทำสัญญากู้ให้ไว้แก่ผู้ให้กู้ไว้ โดยผู้กู้เพียงแต่ลงชื่อเป็นผู้กู้ในแบบพิมพ์สัญญากู้ซึ่งไม่มีการกรอกข้อความและจำนวนเงิน เมื่อผู้กู้จะฟ้องคดีจึงกรอกข้อความระบุจำนวนเงินกู้สูงกว่าที่กู้จริง ศาลฎีกาวินิจฉัยว่าสัญญากู้ฉบับที่นำมาฟ้องเป็นสัญญาปลอม พิพากษายกฟ้องโดยผู้กู้ไม่ต้องรับผิดเลย(คำพิพากษาฎีกาที่4312/2544) แม้ผู้กู้และผู้ค้ำประกันจะยอมรับว่ากู้จริง ตามจำนวนที่แท้จริงก็ตาม

- ผู้ให้กู้กรอกจำนวนเงินตามที่กู้จริง ถ้าทำสัญญากู้กันโดยผู้กู้ลงชื่อไว้ในแบบพิมพ์สัญญากู้ที่

ไม่ได้กรอกข้อความ ต่อมาเมื่อผู้กู้ไม่ชำระหนี้ ผู้ให้กู
จึงกรอกข้อความและจำนวนเงินตามความเป็นจริง
ที่ตกลงกัน ดังนี้ สัญญาผู้ดังกล่าวใช้บังคับได้

5. กรณีที่กู้ยืมเพียงครั้งเดียวแต่ผู้กู้ลงชื่อไว้
ในสัญญาผู้ 2 ฉบับ (คำพิพากษาฎีกาที่730/2508)
จำเลยที่1 กู้เงินโจทก์ 7,000 บาท แต่ทำสัญญาผู้ให้
โจทก์ไว้ 2 ฉบับ ฉบับแรกระบุจำนวนเงินผู้ 7,000
บาท ฉบับที่สอง 14,000 บาท โดยตกลงกันว่าถ้าไม่
ชำระหนี้ให้โจทก์นำสัญญาผู้ฉบับที่สองมาฟ้อง เมื่อ
จำเลยที่ 1 ไม่ชำระหนี้โจทก์จึงนำสัญญาฉบับที่สอง
มาฟ้อง ศาลฎีกาวินิจฉัยว่าเห็นได้ว่าประโยชน์ที่ผู้กู้ได้
รับมากเกินไป เป็นการที่มีวัตถุประสงค์ต้องห้ามขัด
แจ้งโดยกฎหมายเป็นโมฆะ จำเลยที่ 1 ผู้กู้คงต้องรับ
ผิดเฉพาะเงิน 7,000 บาท ส่วนจำเลยที่ 2 ผู้ค้าประกัน
เงินผู้ 14,000 บาท มิได้ค้ำประกันเงินผู้ 7,000 บาท
จึงหาต้องรับผิดด้วยไม่

การนำสืบการใช้เงิน (มาตรา 653 วรรคสอง)

ฎีกาที่ 230/2542 การที่จำเลยโอนเงินทางธนาคารเข้าบัญชีของโจทก์ที่ธนาคารโจทก์เองก็ยอมรับว่าจำเลยได้โอนเงินเข้าบัญชีของโจทก์จริง จึงเป็นการชำระหนี้เป็นอย่างอื่นซึ่งโจทก์ ในฐานะเจ้าหนี้ได้ยอมรับแล้ว ย่อมทำให้หนี้กู้ยืมรายพิพาทระงับสิ้นไปตาม ป.พ.พ. มาตรา 321 วรรคหนึ่ง กรณีมิใช่เป็นการนำสืบการใช้เงินโดยไม่มีหลักฐานเป็นหนังสือลงลายมือชื่อโจทก์ผู้ให้กู้มาแสดงซึ่งต้องห้ามมิให้นำสืบตาม ป.พ.พ. มาตรา 653 วรรคสอง

ดอกเบี้ยย

สัญญากู้ยืมเงินเป็นนิติกรรม 2 ฝ่าย เกิดขึ้นด้วยการแสดงเจตนาตรงกันของคู่สัญญา ดังนั้น คู่สัญญาจะตกลงกันว่าคิดดอกเบี้ยต่อกันหรือไม่ก็ได้ ถ้าตกลงว่าจะคิดดอกเบี้ยอัตราดอกเบี้ยที่ตกลงรวมทั้งวิธีการคิดดอกเบี้ยทบต้นไม่ฝ่าฝืนต่อบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 654 และ มาตรา 655 ข้อตกลงนั้นก็ใช้บังคับได้ ผู้กู้มีหน้า

ที่ต้องเสียดอกเบี้ยตามที่ตกลงไว้ ในเรื่องดอกเบี้ยนี้มี ปัญหาที่สมควรพิจารณาอยู่ 4 กรณี คือ

1. ดอกเบี้ยที่กำหนดโดยกฎหมาย

จากคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1178/2519, 1759/2545, 8396/2538

- ถ้าคู่สัญญาไม่ได้ตกลงให้คิดดอกเบี้ย หรือตกลงให้คิดดอกเบี้ย แต่ข้อตกลงนั้นใช้ไม่ได้ ผู้กู้ไม่ต้องเสียดอกเบี้ย แต่เมื่อผู้กู้ผิดนัดชำระหนี้จะต้องเสียดอกเบี้ยเพราะเหตุผิดนัดร้อยละ 7.5 ต่อปี ตามมาตรา 224 วรรคหนึ่งตอนต้น

- ถ้าคู่สัญญาตกลงกันว่าคิดดอกเบี้ย แต่ไม่ได้กำหนดอัตราดอกเบี้ยไว้ผู้กู้จะต้องเสียดอกเบี้ยร้อยละ 7.5 ต่อปี นับแต่วันกู้ ตามมาตรา 7 และเมื่อผิดนัดก็ต้องเสียดอกเบี้ยตามอัตราเดิม ตามมาตรา 224 วรรคหนึ่งตอนต้น

- การที่จะถือว่าผู้กู้ผิดนัดเมื่อไรต้องพิจารณามาตรา 204 ถ้าข้อเท็จจริงฟังได้ว่าผิดนัดแต่ไม่แน่ชัดว่าผิดนัดตั้งแต่วันที่ไรจะให้คิดดอกเบี้ยนับแต่วันฟ้อง

- ผู้ให้กู้มีสิทธิคิดดอกเบี้ยระหว่างผิคนัดเกินร้อยละ 7.5 ต่อปีได้ เมื่อกรณีต้องตามมาตรา 224วรรคหนึ่งตอนท้าย

2. ดอกเบี้ยเกินอัตราที่กฎหมายกำหนด มาตรา 654

- ดอกเบี้ยเกินอัตราที่กฎหมายกำหนดเป็นโมฆะทั้งหมด แต่เงินต้นสมบูรณ์(คำพิพากษาฎีกาที่ 966/2534)

- ผู้ให้กู้คิดอัตราดอกเบี้ยล่วงหน้าแล้วนำไปรวมกับต้นเงินในสัญญาถือว่าเป็นการฝ่าฝืนต่อ พรบ. ห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา พ.ศ.2475 มาตรา 5 และประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 654 ดอกเบี้ยที่รวมไว้ตกเป็นโมฆะ แต่หนี้ต้นเงินที่แท้จริงและข้อตกลงให้คิดดอกเบี้ยร้อยละ 1.25 ต่อเดือนยังคงสมบูรณ์(คำพิพากษาฎีกาที่ 1913/2537)

- ผู้ชำระดอกเบี้ยที่เกินที่เกินอัตราที่กฎหมายกำหนดไปแล้วจะเรียกคืนไม่ได้ เป็นเรื่องที่ชำระด้วยความสมัครใจโดยรู้อยู่แล้วว่าตนไม่มี

ความผูกพันที่จะต้องชำระ จึงไม่มีสิทธิเรียกคืน (คำพิพากษาฎีกาที่ 1759/2545)

- ผู้ให้กู้ยังมีสิทธิเรียกดอกเบี้ยเพราะเหตุผิดนัด สัญญากู้ที่มีข้อตกลงเรื่องดอกเบี้ยเกินร้อยละ 15 ต่อปี เฉพาะข้อตกลงเรื่องดอกเบี้ยเป็นโมฆะ เจ้าหนี้ไม่มีสิทธิคิดดอกเบี้ยนับแต่วันกู้ แต่เจ้าหนี้มีสิทธิเรียกดอกเบี้ยในระหว่างเวลาที่ลูกหนี้ผิดนัดได้

3. ดอกเบี้ยในกรณีผู้ให้กู้เป็นสถาบันการเงิน

- ที่ว่าสัญญากู้ยืมเงินที่ตกลงกันกำหนดอัตราดอกเบี้ยเกินร้อยละ 15 ต่อปี ข้อตกลงเรื่องดอกเบี้ยเป็นโมฆะนั้น ไม่ใช่ในกรณีที่ธนาคารพาณิชย์หรือสถาบันการเงินอื่นให้กู้ยืม ตาม พ.ร.บ.การธนาคารพาณิชย์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2522 มาตรา 14, พรบ.ดอกเบี้ยเงินให้กู้ยืมของสถาบันการเงิน พ.ศ. 2523, มาตรา 4, มาตรา 6

- จากคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1381/2533, 3553/2539, 4365/2539 สรุปได้ว่าสัญญากู้มีข้อตกลงว่า ธนาคารมีสิทธิขึ้นอัตราดอกเบี้ย

ได้ตามประกาศธนาคารแห่งประเทศไทย แต่ต้องแจ้งให้ผู้กู้ทราบ ถ้าไม่แจ้งธนาคารไม่มีสิทธิขึ้นดอกเบี้ย ปัจจุบันธนาคารกำหนดข้อสัญญาใหม่เป็นว่าธนาคารมีสิทธิขึ้นอัตราดอกเบี้ยได้โดยไม่ต้องแจ้งให้ผู้กู้ทราบ ข้อตกลงนี้ใช้บังคับได้

- เมื่อเลิกสัญญาแล้ว ผู้ให้กู้ไม่มีสิทธิปรับอัตราดอกเบี้ย

- การเพิ่มอัตราดอกเบี้ยเป็นเบี้ยปรับตาม ปพพ มาตรา 379, และมาตรา 383 ศาลมีอำนาจลดลงได้ แต่จะลดลงต่ำกว่าหรือเทียบเท่ากับดอกเบี้ยขณะไม่ผิดนัดไม่ได้

4. ดอกเบี้ยทบต้น มาตรา 655

ผู้กู้ต้องค้างดอกเบี้ยชำระไม่น้อยกว่า 1 ปี ก่อน คู่สัญญาгүйឹมจึงมาตกลงกันให้เอาดอกเบี้ยทบต้นได้ แต่ศาลฎีกาวินิจฉัยว่าทำสัญญากันตั้งแต่วันที่гүйឹมก็ได้ว่า ถ้ามีดอกเบี้ยค้างชำระไม่น้อยกว่า 1 ปี แล้วให้เอามาทบต้นได้ ไม่จำเป็นจะต้องมาตกลงกันภายหลัง ข้อสำคัญดอกเบี้ยที่จะนำมาทบต้นจะต้องค้างชำระมาแล้วไม่น้อยกว่า 1 ปี

ผู้กู้และผู้ให้กู้ยอมรับของอื่นแทนเงินที่กู้ (มาตรา 656)

ฎีกาที่ 298/2517 การที่จำเลยโอนสวนยางพิพาทให้โจทก์เป็นการเอาที่พิพาทชำระหนี้เงินที่สามีจำเลยกู้ยืมไปจากโจทก์โดยจำนองที่พิพาทไว้เป็นประกัน และโจทก์ยอมรับเอาที่พิพาทแทนการชำระหนี้เงินกู้ยืม มีผลให้หนี้เงินกู้ที่มีการจำนองเป็นประกันระงับสิ้นไป ทำให้สัญญาจำนองระงับสิ้นไปด้วยตาม ป.พ.พ. มาตรา 321, 744 ข้อตกลงระหว่างโจทก์จำเลยไม่เป็นโมฆะ

บรรณานุกรม

- ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์
ดร.ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ. **กฎหมายเบื้องต้นทาง
ธุรกิจ.** (พิมพ์ครั้งที่13 แก้ไขเพิ่มเติม). สำนัก
พิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553.
- ไชยยศ เหมะรัชตะ. **นิติกรรม.** สำนักพิมพ์นิติธรรม,
2536.
- จิต เศรษฐบุตร. **หลักกฎหมายแพ่งลักษณะนิติกรรม
และสัญญา.** สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์,2551.
- ก้องวิทย์ วัชรภรณ์. **กฎหมายแพ่งและพาณิชย์
พร้อมสอบ เล่ม 3.** สำนักพิมพ์ปณรัชช.
2559.

